

a dayBULLETIN

‘ป้ามล’ – ทิชา ณ นคร | ครูผู้ทำงานเกือบสองทศวรรษเพื่อช่วยเหลือ เยาวชนที่เดินทางผิด

ตลอดหลายปีที่ผ่านมา เราได้ยินเรื่องราวปัญหาในระบบการศึกษาของไทย ว่าเด็กไทยจบชั้นประถมแล้วยังอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ดัชนีชี้วัดต่างๆ บ่งบอกให้เห็นถึงความสามารถในเชิงแข่งขันที่ลดต่ำลง เมื่อเทียบกับเยาวชนในประเทศเพื่อนบ้านรอบๆ เรา ตัวเลขสถิติคะแนนสอบวัดผลวิชาหลักๆ ที่มีความสำคัญในการพัฒนาประเทศ มีแนวโน้มตกต่ำลงไปอย่างน่าใจหาย เราจะบอกให้ว่าเรื่องราวเหล่านี้ยังไม่ใช่จุดต่ำสุดของระบบการศึกษาไทย ณ จุดต่ำสุดของระบบการศึกษาไทย เด็กผู้พ่ายแพ้จากระบบ มีเวลาว่างล้นเหลือ แต่สิ้นไร้หนทาง สูญเสียความรักเคารพตัวเอง พวกเขาค้นหาความหมายของชีวิตตัวเอง ด้วยการก่ออาชญากรรม การฆ่า ปล้น ช่มชู้ และอาชญากรรมเขย่าขวัญ แล้วในที่สุดก็ถูกจับโยนเข้าไปในสถานพินิจ พอได้ยินข่าวอาชญากรรมร้ายแรง เราก็มักจะถ่มถุยคำสาปแช่งเหล่านี้ไว้โน้โห้เสียลมีเดีย ประหารมันเลย... ประชาทัณฑ์มันเลย...

เราได้พูดคุยกับ ‘ป้ามล’ – ทิชา ณ นคร ผู้อำนวยการศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน (ชาย) บ้านกาญจนาภิเษก ผู้ซึ่งได้ถ่ายทอดประสบการณ์ทำงานช่วยเหลือเยาวชนที่เดินทางผิดเหล่านั้นมานานเกือบสองทศวรรษ ผ่านหนังสือเรื่อง *เด็กน้อยโตเข้าหาแสง*

“ทำไมเราต้องช่วยพวกเขา ทำไมเด็กไม่ต้องรับผิดชอบในความผิดที่เขาทำ ทำไมมันกลายมาเป็นความรับผิดชอบของเรา?” – เราถามไปด้วยความไร้เดียงสา

ป้ามลยิ้มอย่างเมตตาเมื่อถูกถาม เธอเชื่อว่าทุกปัญหาเกิดขึ้นมาจากเราทุกคน เท่าๆ กับความผิดของเด็กผู้พ่ายแพ้คนนั้น เธอจึงช่วยกอบกู้ชีวิตเด็กกลับมาด้วยการค้นหาแสงสว่างภายใน ควบคู่ไปกับการสอนวิชาชีวิต แบบที่เราส่วนใหญ่อาจจะไม่เคยได้เรียนจากในโรงเรียนชั้นดีที่ไหน นั่งคุยกัน ถกเถียงอภิปราย ดูหนัง อ่านข่าว แล้วก็เขียนบันทึกสิ่งดีๆ ทุกวัน ป้ามลสร้างทักษะชีวิต ให้ความคิด คึนสิทธิ เสรีภาพ แล้วในที่สุดก็เผยจิตใจที่อ่อนโยนของเด็กผู้พ่ายแพ้ฉบับคน

บ้านกาญจนาภิเษกได้กลายเป็นโรงเรียนสอนชีวิต ที่นี่คือ The School of Life ของเด็กผู้พ่ายแพ้ ป้ามลแสดงให้เห็นว่าหนทางแก้ปัญหาที่ฟังยิ่งใหญ่ ยุ่งยาก และห่างไกลเหล่านั้น ล้วนเริ่มต้นได้ทันที ที่งานประจำวันของเราทุกคน แล้วส่งต่อแรงบันดาลใจให้คนแพ้มากมาย

“

ทำงานเล็กๆ สร้างนวัตกรรมเล็กๆ แก้ปัญหาเล็กๆ แล้วรอให้มันค่อยๆ สเกล
อัพขึ้นไป ป้าคิดว่าชีวิตไม่ได้เป็นอมตะ เรามีเวลาจำกัด จึงต้องเลือกว่าจะใช้
ชีวิตที่แสนจำกัดนี้อย่างไร

”

ทุกคนพูดตรงกันว่าระบบการศึกษาของไทยมีปัญหา คุณเคยได้เข้าไปทำงานเป็นสมาชิกสภาปฏิรูป
แห่งชาติ และกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญ แต่ก็ลาออกมาเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2558 การไปทำงานในระดับ
โครงสร้างแบบนี้ ไม่นับว่าเป็นเรื่องที่ดีหรือ

เวลาเราพูดกันเรื่องระบบการศึกษาและการปฏิรูปการศึกษา เรามักจะพูดกันแบบมองไม่เห็นบาดแผลของ
สังคม ป้าและหลายคนเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงที่ได้ผลจริงคือการเปลี่ยนระดับโครงสร้าง เปลี่ยนระบบใหม่หมด หลายคน
เชื่อว่าการทำงานในระดับเล็กๆ ตรงนี้ไปเปลี่ยนแปลงอะไรไม่ได้หรอก เราเปลี่ยนเด็กได้แค่หนึ่งหรือสองชีวิตเท่านั้น
ตราบที่ระดับโครงสร้างยังไม่เปลี่ยน แต่พอเข้าไปอยู่ ณ จุดหรือปรับโครงสร้างจริงๆ ก็พบว่ามันไม่ง่าย ณ ที่ตรงนั้น
เขาพูดกัน เขาฟังกันเฉพาะเรื่องใหญ่ๆ ป้าไม่รู้ว่าต้องพูดเรื่องใหญ่แค่ไหนเพื่อให้เกิดโมเมนตัมมากพอสำหรับที่ตรงนั้น

มีบางเรื่องราวที่รู้สึกเบื่อหน่าย เสียเวลาที่จะนั่งแลกเปลี่ยน เช่น การออกแบบกลไกสักอย่างเพื่อให้คนเข้าถึงความเป็นธรรม ป้ารู้สึกที่เราไม่เห็นต้องคิดอะไรมากเลย คนที่ถูกละเมิดมากที่สุดคือคนที่ไม่มีอำนาจที่สุด เรื่องแบบนี้มองเห็นชัดได้ด้วยตา สัมผัสชัดได้ด้วยใจ แต่ในที่ประชุมใหญ่ๆ แบบนั้น เขาพูดเรื่องการสร้างกติกาเพิ่มเติมเข้าไปเพื่อจะวัดที่มาของคน วัดความทุกข์ วัดความยากจน วัดความจริง โอ้โฮ คุณจะมาวัดอะไรอีกในเมื่อเราเห็นอยู่ทุกเมื่อเชิ้อวัน มีคนทุกข์แสนทุกข์เดินเข้ามาขอความช่วยเหลือ เราต้องขอเอกสารอะไรจากเขา เพื่อวัดความเป็นคนของเขา เพื่อวัดความทุกข์ของเขา ในเมื่อเขามานั่งอยู่ตรงหน้าเราแล้ว นี่ยังไม่ชัดเจนพออีกหรือ

เราออกแบบกติกามากมายเพื่อจะรักษากฎกติกา แต่ไม่ใช่เพื่อรักษาเยียวยาคน เราใช้เวลากับเรื่องกฎกติกาเพื่อกฎกติกาเกินไป งานแบบนี้แหละที่ป่าไม่ถนัด ถ้ายังขึ้นอยู่ต่อ เราก็อาจจะเหนื่อยล้าไปก่อน สู้กลับมา นั่งอยู่ที่นี้ ทำงานเล็กๆ สร้างนวัตกรรมเล็กๆ แก้ปัญหาเล็กๆ แล้วรอให้มันค่อยๆ สเกลอัพขึ้นไป ป้าคิดว่าชีวิตไม่ได้เป็นอมตะ เรามีเวลาจำกัด จึงต้องเลือกว่าจะใช้ชีวิตที่แสนจำกัดนี้อย่างไร จะไปเสี่ยงดังๆ เพื่อรู้โครงสร้าง เปลี่ยนทั้งระบบ ซึ่งมันแข็งแกร่งมาก ทรงพลังมาก หรือกลับมาอยู่พื้นที่ตรงนี้ ทำอะไรที่มีคุณค่าและทิ้งไว้ให้เป็นร่องรอย เพื่อให้ใครสักคนมาค้นพบแล้วนำไปต่อยอด

ในขณะที่ระบบมีปัญหาอยู่ จะผลิตเด็กๆ ที่มีปัญหาส่งมาให้คุณอย่างไม่มีวันจบสิ้น คุณทำงานอยู่ตรงนี้ไปเรื่อยๆ ไหวหรือ

แน่นอนว่าเด็กเหล่านี้เป็นผลลัพธ์จากระบบ จากโครงสร้าง จากนโยบายที่ไม่ได้ออกแบบมาอย่างดี และต้องมีเด็กผู้ก้าวพลาดมาปรากฏตรงหน้าเราต่อไปเรื่อยๆ ตราบเท่าที่จุดที่เป็นต้นน้ำยังไม่ลงตัว การทำงานตรงนี้เหมือนกับการเก็บกวาดปัญหาที่ปลายน้ำ แต่ป่ามีความเชื่อว่าการแก้ปัญหาค้น เราคงมองหาความสมบูรณ์แบบจริงๆ ไม่ได้ และเอาเข้าจริงคงไม่มีจุดต้นน้ำที่สมบูรณ์ และ ณ จุดปลายน้ำ ถ้าเราทำได้ ทำได้เหมาะสม สามารถแก้ปัญหาให้กับเด็กที่เข้ามาที่นี่ได้ ในที่สุดคนปลายน้ำเหล่านี้เมื่อออกจากบ้านเราไป เขาย่อมเติบโตและไปสร้างต้นน้ำคนใหม่

วันที่เขาได้เป็นพ่อของเด็กสักคน จิตใจ ความคิด และมุมมองของเขาที่ได้เจอปัญหาอันหนักหน่วง ได้รับการเยียวยาที่เหมาะสม เมื่อเขาไปสร้างคนต้นน้ำ นั่นก็เท่ากับการปรับจุดสมดุลใหม่ให้กับโครงสร้างหรือระบบในวันข้างหน้า อย่าลืมนะว่าทั้งคนต้นน้ำหรือคนปลายน้ำต่างมีมิติของเวลาซ้อนทับอยู่ ณ วันนี้เขาเป็นคนปลายน้ำ เขาเป็นผู้พ่ายแพ้ แต่อีกมิติที่เรามองไม่เห็นเพราะยังมาไม่ถึง คือในอนาคตเขาจะเป็นคนสร้างคนต้นน้ำของสังคม เราสามารถทำงานเพื่อแก้ปัญหาโครงสร้างในอนาคตผ่านทางมนุษย์ได้ด้วยเช่นกัน

“

เราออกแบบกติกามากมายเพื่อจะรักษากฎกติกา แต่ไม่ใช่เพื่อรักษาเยียวยาคน

ป่าได้พบเจอกับคนแบบนี้เสมอ คนที่ทำงานอยู่ในพื้นที่ที่เต็มไปด้วยข้อจำกัด อาจมีบางคนที่เป็นคนพิเศษ เขามีพลัง เขาเป็นแรงบันดาลใจให้กับคนทำงานคนอื่น คนเหล่านี้ไม่ขึ้นไปแก้โครงสร้างข้างบน จริตของพวกเขาก็เหมือนของป่า เขาอยู่ตรงนั้น เขาเป็นแสงไฟดวงใหญ่ที่ช่วยให้ชีวิตอื่นๆ ไกล่เขาได้เติบโต ได้รับการดูแล

บ้านแห่งนี้ได้สร้างนวัตกรรมอะไรไว้ และมันเป็นต้นแบบให้กับบ้านอื่นๆ ได้ไหม

เราต้องมองย้อนกลับไปที่โกลนิตหนึ่ง ตอนที่เริ่มเกิดสถานพินิจแห่งแรก พ.ศ. 2495 เจตนารมณ์แรกสุดคือการแยกเด็กที่กระทำความผิดออกมาจากผู้ใหญ่ เพราะโดยหลักการเราควรปฏิบัติการต่อผู้กระทำความผิดที่อายุต่ำกว่าอายุ 18 ปี ต่างออกไปจากผู้ใหญ่ นี่คือหลักคิดที่ถูกต้องชัดเจน แต่ตอนนั้นเราไม่มีนวัตกรรม มีแค่เจตนารมณ์และตัวบทกฎหมาย ทุกสิ่งทุกอย่างที่เราทำก็ลอกโมเดลจากผู้ใหญ่มาใช้งานไปพลางๆ ก่อน

แต่พอใช้ไปนานๆ ผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องถึงแม้ว่าจะไม่ตั้งใจ มันก็กลายเป็นวัฒนธรรมองค์กรไปในที่สุด ดังนั้น วัฒนธรรมคุกเด็กก็เหมือนกับวัฒนธรรมคุกผู้ใหญ่ ส่วนเจตนารมณ์ก็เป็นแค่ความมุ่งมั่นของคนพูดในห้องประชุมระยะเวลาจากปี พ.ศ. 2495 จนถึงทุกวันนี้ ได้มีการผลิตซ้ำวัฒนธรรมที่เห็นและเล่นกับด้านมืดของเด็ก ตอนที่ป่าเข้ามาที่นี่ ทั้งวิธีคิดและวิธีปฏิบัติแข็งแรงไปแล้ว แข็งแรงมากจนทุกคนคิดว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา อย่ามาถาม อย่ามาสงสัย ป่ารู้ว่าเส้นทางที่จะเดินต่อไปมันไม่ง่าย แต่ไม่เป็นไร ป่าเป็นคนที่ไม่ค่อยกลัวอะไรทำนองนี้นะ เรื่องการปะทะ การแสดงท่าที การถูกปล่อยให้โดดเดี่ยว ป่าคุ้นกับเรื่องแบบนี้มานานแล้ว

ตอนเข้าบ้านกาญจนาภิเษกแรกๆ เจ้าหน้าที่ไม่ยินดีต้อนรับเลยสักคน แสดงท่าทีไม่เป็นมิตร มีการแอบเลี้ยงเด็กๆ แต่ป่าไม่กลัวหรอก ป่าได้เรียนรู้ว่าการเปลี่ยนแปลงผู้ใหญ่จะยากกว่าเปลี่ยนเด็ก ที่สำคัญการเปลี่ยนผู้ใหญ่ต้องเกิดขึ้นก่อน ผู้ใหญ่ที่ต้องทำงานกับเด็กกลุ่มนี้ต้องเข้าใจเงื่อนไขและปมชีวิตของเด็กก่อน เราจึงจะร่วมมือกันทำงานเพื่อแก้ไขเยียวยาเด็กได้ ไม่ง่ายเลยนะสถานการณ์ตอนนั้น ต้องปะทะกันเกือบทุกเรื่อง

ในบันทึกส่วนตัวของป่า ป่าเคยเขียนไว้ว่า เราต้องทำสงครามทางความคิดนี้ไปอีกอย่างน้อยสามปี ป่าบอกกับตัวเองไว้ว่าสามปี เพื่อให้รู้สึกว่ามันมีจุดสิ้นสุด เราจะได้ไม่เศร้าเกินไป ไม่เครียดเกินไป สักวันปัญหานี้จะต้องจบลง เพราะถ้าเราเชื่อว่าเด็กๆ ไม่ได้เกิดมาเพื่อเป็นคนเลว เราก็ต้องเชื่อด้วยว่าผู้ใหญ่เองเขาก็ไม่ได้อยากทำร้ายเด็กๆ เพียงแต่ว่าตอนนั้นเขายังไม่รู้ เขายังไม่มีเครื่องมือใหม่ๆ เข้ามาใช้แทนการควบคุมสูง การใช้อำนาจ หรือด้านมืด พอคิดแบบนี้เราก็มีหวังต่อไปข้างหน้า เพียงแต่ว่ามันต้องใช้เวลา

วิธีการสอน การขัดเกลาจิตใจเด็กๆ คุณไปเรียนรู้หรือไปถอดแบบมาจากที่ไหน

มันไม่เคยมีมาก่อน เครื่องมือของบ้านแบบนี้ในยุคนี้คือการควบคุมสูงและการใช้อำนาจ ซึ่งป่าอดอดมาก อดอดกับภาพเด็กนั่งเรียงเป็นแถวกับพื้น มีผู้คุมยืนค้ำหัว ถือวิทยุสื่อสาร แล้วพูดมึงๆ กูๆ ใส่เด็ก ความจริงป่าก็ไม่ใช้คนพูดเพราะนะ แต่ป่าว่าคนเราไม่ต้องพูดจาแรงๆ ใส่กันเป็นอาชญา

จำได้ว่าตอนป่ามาอยู่ใหม่ๆ มีเด็ก 30 คน สองคนเป็นเด็กเยอรมัน อายุ 13 ปี และ 15 ปี เป็นพี่น้องกัน มีคดีละเมิดทางเพศเด็กหญิงอายุ 5 ขวบ ตอนนั้นกำลังคิดว่าจะทำงานต่อไปหรือไม่ทำดี ป่าเห็นเด็กเยอรมันสองคนนี้โดดเด่นออกมา ป่าถามเจ้าหน้าที่ว่าเราจัดการพวกเขาอย่างไร เจ้าหน้าที่ก็บอกว่าไม่ได้ทำอะไรเลย เด็กไม่ได้พูดอังกฤษด้วยซ้ำ ป่าก็งัดว่าถ้าเราไม่ได้ทำอะไรกับเขาเลย แล้วเราจะเปลี่ยนแปลงเขาอย่างไร เราแค่เอาเขามาขังไว้ให้เวลาผ่านไปวันๆ แค่นั้นเองหรอ

แล้วทำไมเราไม่รายงานศาล ในฐานะที่เป็นคนสั่งให้เด็กมาอยู่ที่นี่ว่าให้หาวิธีการอื่นในการขัดเกลา แก้ไขเยียวยาได้ไหม จะขังเขาไว้ให้ครบเวลาเพื่ออะไร ใครได้ใครเสียนะการตัดสินใจแบบนี้ ป่าสงสัยที่สุด แล้วทำไมคนอื่นไม่สงสัยบ้างเลย มีคนบอกว่าป่าเป็นแค่ผู้อำนวยการที่ถูกเอาต์ซอร์สมา เงินเดือนแค่หกพันสามร้อยห้าสิบบาท ป่าจะทำอะไรได้?

“

เรามีความเป็นมนุษย์อยู่ภายในเหมือนกันหมด เพียงแต่รอจังหวะที่จะ หมุนออกมาหากัน

”

วันนั้นป้าโทรศัพท์กลับไปหาแม่ บอกว่าป้าตัดสินใจรับทำงานที่นี่ ก่อนหน้านั้นป้าทำงานอยู่สหทัยมูลนิธิ ได้เงินเดือนหลักหมื่น แต่ป้าอยากปลดล็อกที่น่าจะปลดได้ อย่างน้อยที่สุดก็เด็กเยอรมันสองคนนี่ก่อน แต่พอเข้ามาอยู่จริงๆ ไม่ง่ายเลย พอรู้สึกว่าคุณกับเจ้าหน้าที่ไม่ได้เรื่องแน่แล้ว ป้าก็ขอคุยกับเด็ก 28 คน ป้านั่งพื้นคุยกับพวกเขา ป้าเริ่มด้วยการบอกว่า มินิทานจะมาเล่าให้พวกหนูฟังนะ เด็กๆ ทำหน้าเบื่อใส่ป้าทันทีเลย มีเด็กคนหนึ่งตอบมาก่อนใครเลยว่า ป้าไม่ต้องเล่าแล้ว ผมรู้แล้วว่าป้าหมายถึงใคร ป้าอยากบอกอะไรก็บอกมาเลย อย่าเสียเวลาเล่านิทาน

ป้าก็โอเค จึ้นป้าก็ถามตรงๆ ว่าเรามีเพื่อนฝรั่งสองคนที่ทำความผิดเหมือนกับเรา แต่เขาพูดกับเราไม่ได้ กินอยู่แบบเราไม่ได้ ถ้าป้าจะขออนุญาตหนูติดต่อกับพ่อแม่เด็กฝรั่งให้เขาส่งอาหารที่เขาเคยกินเข้ามา จะเป็นการทำร้ายจิตใจพวกหนูไหม เด็ก 28 คน ตอบตรงกันว่า พวกเขาารู้สึกสงสารเด็กฝรั่งสองคนนั้นจะแย่อยู่แล้ว วันนั้นป้าประทับใจเด็กๆ มาก ป้ารู้สึกทันทีว่าเรามีความเป็นมนุษย์อยู่ภายในเหมือนกันหมด เพียงแต่รอจังหวะที่จะหมุนออกมาหากัน

ในที่สุดป้าก็แจ้งไปที่ครอบครัวเขาให้ส่งอาหารแช่แข็งมาให้เราจัดการปรุงให้ หลังจากนั้นอีกพักใหญ่เราก็ขอปรึกษาศาล ขอเสนอทางเลือกที่เหมาะสมแต่ก็ยังเป็นการลงโทษ ในที่สุดเด็กฝรั่งสองคนนั้นก็ได้รับการปล่อยก่อนกำหนด โดยพ่อแม่มาทำประกันและนำเด็กไปหานักจิตวิทยาเพื่อบำบัด แล้วทำรายงานส่งศาลตามเวลาพร้อมรายงานตัวตามที่ศาลกำหนด นี่เป็นเหตุการณ์แรกๆ ที่ป้าได้เจอในงานนี้ และทำให้ป้าเชื่อว่าเด็กไม่ชั่วร้ายอะไร

“

เราทุกคนอยู่ร่วมกันในห่วงโซ่ของความสุข ความทุกข์ ความเจ็บปวด การ แบ่งปันเรื่องราวของแต่ละชีวิตคือการปลุกความเป็นมนุษย์ข้างในออกมา

”

หลังจากนั้นไม่กี่เดือน เผอญมีข้าวเด็กผู้หญิงคนหนึ่งนั่งรถเมล์กลับบ้าน โดนเด็กข้างกลที่มีปัญหากันปาหิน ขึ้นมาบนรถเมล์ เด็กผู้หญิงคนนั้นบาดเจ็บสาหัสและอาจตาบอด นอนพักรักษาตัวในห้องไอซียูโรงพยาบาลแห่งหนึ่ง ซึ่งตอนนั้นเป็นช่วงดึกมาก ป้าได้นำข้าวนี้มาคุยกับเด็กๆ แล้วชวนพวกเขาเขียนจดหมายถึงครอบครัวผู้เสียหายในข้างกัน เราก็ตัดต่อไปที่โรงพยาบาลเพื่อขอนำจดหมายไปมอบให้กับครอบครัวเขา ปรากฏว่าผู้อำนวยการโรงพยาบาลอนุญาต และยังใจดีมาก ให้เด็กของเราเข้าไปในห้องไอซียูที่ละสามคน

นี่คงเป็นครั้งแรกที่พวกเขาได้เห็นเด็กผู้หญิงผู้บาดเจ็บสาหัสบนเตียง มีสายระโยงระยาง ระหว่างที่แม่ของเด็กหญิงบอกเล่าถึงความเจ็บปวดของลูกสาว เด็กของเราตั้งใจฟังเงียบกริบเลย เรารู้เลยว่านาที่นั้นพวกเขาสยบยอม พวกเขาสำราญ ความเป็นมนุษย์ของเขาเผยออกมา เทียบระหว่างตอนเดินทางไป เขาหัวเราะเฮฮาสนุกสนานตามประสาวัยรุ่น แต่เขากลับพวกเขามีปฏิริยาต่างออกไป เงียบกริบ

ป้าจึงรู้ว่า นี่แหละที่จะเป็นเครื่องมือของเรา นี่แหละคือวงจรชีวิตที่เราต้องสร้างมันขึ้นมา คือการทำให้เด็กได้รู้ว่าชีวิตอื่นมีคุณค่า เราทุกคนอยู่ร่วมกันในห่วงโซ่ของความสุข ความทุกข์ ความเจ็บปวด การแบ่งปันเรื่องราวของแต่ละชีวิตคือการปลุกความเป็นมนุษย์ข้างในออกมา หลังจากนั้นป้าก็เลยใช้วิธีนี้มาตลอด โดยเฉพาะการนำข้าว นำหนังสือ นำ

เรื่องราวต่างๆ มาพูดคุยอภิปรายกัน ทุกครั้งที่ได้คุยกัน ป้าเห็นชัดเจนว่าพวกเขาตอบสนอง สงบนิ่ง อ่อนโยน และในพื้นที่เรื่องราวเช่นนั้น เราจะได้เห็นเด็กวัยกลาง กร้านโลก ก่ออาชญากรรม เราไม่ได้เห็นเด็กคนนั้นอีกต่อไป

คุณเอาไอเดียการเขียนจดหมาย การเขียนบันทึก และการบอกเล่าความรู้สึก ความหวังใยแบบนี้มาจากไหน

ไม่รู้สิ นี่คือการปกปิดธรรมชาติตามากเลยนะ การเขียนจดหมายถึงคนอื่น การแสร้งคนอื่น ใครๆ ก็ทำกัน ป้าไม่คิดเลยว่ามันแปลก ป้ากลับคิดว่ามันง่าย มันดีกว่าการที่เรามานั่งถามกันว่าคติของหนูเป็นอย่างไร หนูไปทำอะไรทำไม ทำไมหนูทำอย่างนั้น หนูอย่าทำอย่างนั้นอีกนะ บลาๆ ป้ากลับคิดว่าการคุยกันแบบนั้นหยาบคายสำหรับเด็กๆ เราไม่สามารถพูดคุยเรื่องอาชญากรรมของเขาได้เลย เวลามีคนมาสัมภาษณ์ป้า ชอบถามว่าป้าคิดวิธีการพวกนี้ขึ้นมาได้อย่างไร มันก็แค่เรื่องธรรมดาไม่ใช่เหรอ

อย่างเรื่องโอบกอด ผูกข้อมือรับขวัญพวกเขาทุกคนในวันแรกตั้งแต่รุ่น 1 จนถึงรุ่น 75 ก็จะมีคนถามว่าป้าคิดวิธีการนี้ขึ้นมาได้อย่างไร ป้าก็งงๆ พวกเขาเป็นผู้แพ้ของสังคม พวกเขาคิดว่าตัวเองเป็นคนไม่มีค่า ป้าก็แค่อยากให้พวกเขารู้สึกว่าตัวเองมีค่า ป้าก็กอดเขาแค่นั้นเอง ไม่ต้องรองบประมาณ ไม่ต้องวางนโยบาย ไม่ต้องปฏิรูปโครงสร้าง

เพื่อจะให้เด็กคนหนึ่งรู้สึกว่ามีค่าแค่วินาทีแรกที่พบบันเราก็กอดเขาไว้ ระหว่างกอดป้าพูดกับเขาว่า ถ้าปาฏิหาริย์มีจริง ถ้าย้อนเวลากลับไปได้ เมื่อสามปีที่แล้ว ห้าปีที่แล้ว ป้ารู้ว่าหนูจะไม่ทำ หนูจะไม่ฆ่า หนูจะไม่ปล้น ป้าพูดออกไปด้วยความเชื่อแบบนั้นจริงๆ ว่าหากเราทุกคนมีโอกาสได้เลือกอีกครั้ง เราไม่ทำผิดซ้ำอีก ซึ่งเมื่อเด็กๆ ได้รับรู้ความรู้สึกเหล่านี้แล้ว เขาจะยอมเรา แต่ไม่ได้ยอมด้วยอำนาจ นี่คือการค้นพบที่สำคัญว่า ยังไม่ใช่อำนาจ ยังมีอำนาจ

เคยได้ยินคุณใช้คำเรียกรวีสอนและขัดเกลาเด็กๆ ที่นี่ว่า ‘วิชาชีวิต’ และ ‘ทักษะชีวิต’

ใช่ๆ มันคือการเรียนวิชาหนึ่งของบ้านนี้ ซึ่งไม่ใช่แค่การเรียนหนังสือ ป้าพูดบอๆ ว่า ถ้าคุณเชื่อว่าการเรียนหนังสือเยอะๆ จบสูงๆ แล้วจะมีชีวิตดีแน่นอน เราคงไม่มีดอกเตอร์ ไม่มีข้าราชการ ไม่มีผู้บริหาร ไม่มีตำรวจ หรือแม้แต่พระสงฆ์มาติดคุกหรอก นั่นแสดงว่าสิ่งที่ขาดหายไปจากการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนก็คือวิชาที่จะช่วยให้เราจัดการหรือรับมือกับปัญหาในชีวิต การเรียนหนังสือ การเก่งตำรา จึงไม่ใช่หลักประกันว่าเราจะจัดการกับปัญหาชีวิตได้

และนี่ก็เป็นเหตุผลที่บ้านกาญจนาภิเษกต้องเรียนวิชาชีวิตอย่างเต็มที่ ในโรงเรียนทั่วไปน่าจะสอนวิชาชีวิตแบบนี้ได้ จะว่าไปแล้วในบ้านกาญจนาภิเษกเราสอนเรื่องนี้ได้ยากกว่าหรือมีข้อจำกัดที่สูงกว่าโรงเรียนข้างนอก เนื่องจากเจ้าหน้าที่กลุ่มใหญ่ของที่นี่คือคนคุมคน ซึ่งเป็นปัญหาเชิงระบบ เชิงโครงสร้าง ขณะที่ในโรงเรียน คุณครูทุกคนต้องผ่านการเรียนมาทางครู แน่แน่นอนว่าคุณครูมีความรู้ในเชิงวิชาการสูงพอ แต่คุณครูก็ต้องรู้ด้วยว่าการจะให้เด็กๆ เดินต่อไปในถนนชีวิตได้อย่างปลอดภัย เด็กต้องเรียนรู้เรื่องอื่นๆ ด้วย ขาวในชีวิตประจำวัน กิจกรรมต่างๆ ที่เด็กได้ทำ จากหนังที่เราดูด้วยกัน เรื่องเหล่านี้มาเอามาแลกเปลี่ยนกันได้หมดเลย

และคุณครูไม่จำเป็นต้องตัดสินด้วยคะแนน เพราะวิชาชีวิตไม่ต้องการคำตอบ แต่ต้องการบรรยากาศของการแลกเปลี่ยน ชีวิตทัศน์ โลกทัศน์ ทุกวันนี้เรามีข่าวสารบ้านเมืองที่เป็นวัตถุดิบในวิชานี้เยอะมากจนใช้แทบจะไม่ทันด้วยซ้ำ แต่ครูต้องเชื่อก่อนว่าวิชาชีวิตเป็นลมใต้ปีกของเด็กจริงๆ สมัยนี้ครูถูกกดดันด้วยความเชื่อว่าเด็กต้องเรียนวิชาการให้เยอะเพื่อจะไปสอบเข้ามหาวิทยาลัยให้ได้ เพราะระบบแพ้คัดออกเป็นแบบนี้

แต่ก็ไม่ได้แปลว่าคุณครูจะทำได้เลย ครูทำได้ เพียงแต่ต้องไม่ตีกรอบความหมายของการศึกษาที่คับแคบ คุณครูอาจต้องนิยามใหม่ว่าการศึกษามีถึงการทำให้ชีวิตหนึ่งสามารถรับมือ จัดการ กับทุกประสบการณ์ทั้งดีและร้ายที่ผ่านเข้ามาในชีวิตโดยไม่บอกล่วงหน้าได้อย่างสมเหตุสมผล

“

การเรียนรู้หนังสือ การเก่งตำรา จึงไม่ใช่หลักประกันว่าเราจะจัดการกับปัญหาชีวิตได้

”

การพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน ได้กลายเป็นวัฒนธรรมของบ้านได้อย่างไร คุณสร้างบรรยากาศขึ้นมาอย่างไร

ช่วงแรกเด็กอาจตอบสนองต่ำ เงินอายุ ไม่อยากเข้าร่วมพูดคุยอภิปรายอะไรแบบนี้ เพราะเขารู้สึกว่าตัวเองเป็นผู้แพ้ เขาให้ความหมายต่อตัวเองอย่างชัดเจนว่าผมทำไม่ได้ ผมคิดไม่ได้ ผมเขียนอะไรแบบนี้ไม่เป็นหรอก นี่คือการดที่เขายกขึ้นมาปกป้องตัวเอง ซึ่งเราก็ต้องค่อยๆ เอ็มเพาเวอร์เขา เมื่อพวกเขาเขียนอะไรส่งมา เราไม่เคยตัดสิน เรารู้ว่านี่คือสิ่งที่ดีที่สุดของเขาแล้ว เมื่อก่อนเขารู้สึกว่าตัวเองเป็นผู้แพ้ แต่พอมาที่นี่ เขาจะมีความมั่นใจเพราะเขาไม่ถูกตัดสิน

เมื่อยิ่งเขียน เขาก็ยิ่งรู้สึกสนุก ได้ฝึกฝนล้มล้มความคิดโดยไม่ได้ถูกตัดสิน คุณต้องนึกถึงคนที่เคยพ่ายแพ้มาตลอดชีวิต ทำอะไรก็ผิด เมื่อเขาพบว่าทำสิ่งนี้ได้ดี เขาก็ยิ่งอยากทำมากขึ้น ที่บ้านกาญจนาภิเษก ป้าไม่ได้ทำงานนี้คนเดียว มีครู มีเจ้าหน้าที่อีกหลายคนมาช่วยกัน ป้าจะเป็นหลักในชั่วโมงดูหนัง เพราะจะได้ช่วยพูดเกริ่นนำบางแง่มุมเพื่อเด็กๆ ก็จะได้ดูหนังสนุกขึ้น พวกเขาบอกว่าชอบดูหนังกับป้า ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเมื่อเราให้เด็กเขียนบันทึก ป้าเรียกว่า ‘คลังคำ คลังภาษา คลังความคิด’

เรื่องจริงที่อยากแบ่งปันเพิ่มเติมคือ มีเด็กของเราไปขึ้นศาล เพื่อให้การในคดีของผู้ชายคนหนึ่งที่ดีดคุกและศาลยังไม่ให้ประกันตัว โดยความเกี่ยวข้องก็คือ เมื่อหลายปีก่อนเด็กของเราเคยเซ็นเอกสารรับรองว่าผู้ชายคนนี้เป็นคนลงมือฆ่า ตอนนั้นเวลาผ่านไปสามปี เขาต้องไปให้ปากคำเกี่ยวกับคดีนี้เพิ่มเติม คราวนี้เขาขอกลับคำให้การ เขาอธิบายว่าวันนั้นผมยังเด็กนัก ตำรวจเขียนเอกสารมาแล้วบอกให้ผมเซ็น ผมกลัวก็เลยเซ็นไป จริงๆ แล้วผมไม่ได้เห็นเหตุการณ์ทั้งหมด ผู้ชายคนนี้ไม่รู้ว่าเขาทำความผิดจริงหรือไม่ แต่สำหรับผม ผมไม่เห็น ผมขอให้การใหม่

ซึ่งเขาสามารถสื่อสารได้ชัดเจน น่าฟัง น่าเชื่อถือ ทนายก็ถามเด็กของเราว่าคุณพูดได้ชัดเจนดีจัง คุณไปอยู่ที่ไหนมา เด็กก็บอกว่าอยู่บ้านกาญจนาภิเษกครับ เขาบอกว่าสามปีที่แล้วผมยังเด็กและผมกลัว ผมขอโทษด้วยครับ วันนี้เขากล้าที่จะกลับคำให้การเพราะเขามีความสามารถที่จะพูดความคิดของตัวเองออกมา ไม่งั้นเขาก็แค่พูดได้ตามที่ตำรวจขอให้พูด วันนั้นเขาได้รับคำชื่นชมมาก ป้าภูมิใจเขามาก เขาคือฮีโร่ของป้า สำหรับผู้ชายที่มาศาลในวันนั้นเขาใส่โซ่ตรวนและยื่นฟังคำให้การ เขายิ้มให้กับลูกหลานเรา เพราะว่าชีวิตของเขากลับมามีความหวังขึ้นอีกครั้ง คนคนหนึ่งไม่ควรจะต้องติดคุกด้วยเหตุผลเพียงแค่ว่าเด็กคนหนึ่งไม่รู้จะพูดว่าอะไร และไม่กล้าพูดในสิ่งที่ตัวเองไม่รู้

การคิด การพูด การเขียน มีความเกี่ยวข้องอย่างไรกับแสงสว่างภายในตัวเรา

ในแต่ละวันมีเรื่องราวมากมายผ่านเข้ามาในชีวิตของเราแต่ละคน ถ้าเราไม่เปิดพื้นที่ให้ความรู้สึกดีๆ ในวันนี้ได้รับการบันทึกเอาไว้ มันจะปลิวหายไปกับเวลาและอากาศหมด ป้าคิดว่าสำหรับคนกลุ่มหนึ่งซึ่งพ่ายแพ้มา เขาควรจะได้มีโอกาสบันทึกเรื่องราวความคิดดีๆ เหล่านั้นเอาไว้บ้าง คำพูดดีๆ ความคิดดีๆ ชัยชนะเล็กๆ ที่เขาทำได้ในวันนั้น ถ้าเขาได้บันทึกไว้ ในวันหนึ่งเมื่อย้อนกลับมาดูทั้งหมด เขาจะเห็นว่าตัวเองมีคุณค่า เขาย่อมอยากจะรักษาแสงสว่างนี้เอาไว้ต่อไป และแสงสว่างจะมีพลังขึ้นมา เรียกร้องให้เราทำสิ่งดีๆ มากขึ้นโดยไม่ต้องรอให้ใครมาสั่งมาสอน

ยกตัวอย่างเรื่องประเพณีกินหมูกระทะของบ้านกาญจนาภิเษก ที่นี้เรามีประเพณีว่าในคืนที่สองของการเข้ามาในบ้านหลังนี้ เด็กๆ จะได้รับสิทธิให้ออกไปกินหมูกระทะที่ศาลาหรือนครชัยศรี เมนูนี้มีความหมายซ่อนอยู่ คือร้านหมูกระทะมันเป็นร้านอาหารที่เปิดตอนกลางคืน และเด็กๆ ต้องเดินออกไปตักอาหารเองแทนที่จะนั่งโต๊ะใครโต๊ะมันเรียกว่าครอบครัวประกอบการหลบหนีเลยทีเดียวนะ เมื่อกินกันเสร็จกลับถึงบ้านกาญจนาภิเษกราวสามทุ่มครึ่ง ก็ต้องเขียนบันทึกความรู้สึก ซึ่งทุกคนเขียนคล้ายกัน ว่านี่คือวันที่พวกเขาสามารถเอาชนะใจตัวเองได้ เพราะถ้าเขาเลือกเดินออกจากร้าน นั่นคือความมืด ผลลัพธ์ก็จะเป็นไปอีกแบบหนึ่ง แต่ถ้าเขานั่งกินหมูกระทะจนอิ่ม สามทุ่มครึ่งกลับบ้านกาญจนาภิเษก ผลลัพธ์ก็จะเป็นอีกแบบหนึ่ง

“

ถ้าเราไม่เปิดพื้นที่ให้ความรู้สึกดีๆ ในวันนี้ได้รับการบันทึกเอาไว้ มันจะปลิวหายไปกับเวลาและอากาศหมด

”

ก่อนไปกินหมูกระทะป้าบอกพวกเขาว่า ไม่ว่าหนูจะเลือกเลี้ยวไปทางไหนจะมีผลตามมาแตกต่างกัน การตัดสินใจในคำคืนนี้ที่ร้านหมูกระทะจะผูกพันกับชีวิตของทุกคนตลอดไป ด้วยวิธีนี้เมื่อเขากลับมาถึงบ้านกาญจนาภิเษก เขาจะมองเห็นคนอีกคนหนึ่งในตัวเอง ความจริงสำหรับเด็กกลุ่มนี้ การหลบหนีที่ร้านหมูกระทะสบายมาก แต่ตั้งแต่วันที่ 1 กลางปี 2546 จนถึงรุ่น 75 ปลายปี 2559 มีเด็กที่ไม่กลับมาจากการกินหมูกระทะเพียง 2 คน และระยะเวลาห่างกันหลายปี เมื่อเรารู้ว่าเขาไม่กลับมาแล้ว เราก็ไม่ได้โทษเขา เราถือว่าเป็นบทเรียนความผิดพลาดของเราเอง

ป้าเป็นคนไม่เก็บจำความรู้สึก สำหรับที่นี่ เราใช้ความรู้สึกกันมากกว่า ป้าจะร้องให้กับเด็กๆ เมื่อรู้สึกเสียใจ แล้วพวกเขาจะนำด้านสว่างกลับมา ถ้าวันนี้มีเด็กคนไหนทำผิดร้ายแรง ป้าจะไปยืนตรงหน้าพวกเขาพร้อมรอยคน ป้าจะถามว่าป้าหลงลืมอะไรไปหรือเปล่าครับ ป้าทำผิดอะไรไปหรือเปล่า หนูถึงได้ทำแบบนี้ บอกเราด้วยนะ เราจะได้ปรับปรุง หนูต้องบอกเรานะ พอพูดแบบนี้แล้วป้าจะร้องให้เสมอ

ทำไมเราต้องช่วยพวกเขา ทำไมเด็กไม่ต้องรับผิดชอบในความผิดที่เขาทำ ทำไมจึงกลายมาเป็นความรับผิดชอบของเรา

ที่คุณพูดก็ถูก แต่ป้าคิดว่าทุกความผิดของคนหนึ่งคน มันเป็นส่วนผสมของอะไรหลายๆ อย่าง ส่วนหนึ่งก็เป็นตัวเด็ก และอีกส่วนหนึ่งก็ต้องเป็นที่เรา ป้าจึงได้ถามว่าเราหลงลืมอะไรไปหรือเปล่า พูดแล้วก็เหมือนป้าเอาใจเด็กเกินไป แต่ป้าจะบอกกับตัวเองเสมอว่า เด็กทุกคนไม่เคยเป็นผู้ใหญ่มาก่อน แต่ผู้ใหญ่ที่นี่เคยเป็นเด็กกันมาแล้วทุกคน

ดังนั้น ผู้ใหญ่อย่างเรานี้แหละที่ต้องรับผิดชอบก่อน แล้วสักวันหนึ่ง เมื่อพวกเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เขาต้องไปยืนต่อหน้าเด็กคนหนึ่ง ซึ่งเป็นลูกของเขาที่ไปทำอะไรผิดพลาดมา ตอนนั้นเขาต้องร่วมรับผิดชอบด้วย เพราะลูกของเขายังเป็นเด็ก ไม่เคยเป็นผู้ใหญ่มาก่อน แต่ตัวเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ไปแล้ว เขามีบทเรียนแล้ว แสดงว่าเขาหลงลืมบทเรียนหรือลืมบทบาทของตัวเองไปใช่ไหม เขาจะตบตีลูกไม่ได้ เพราะนั่นคือความรับผิดชอบของเขา

ณ วันนี้ ป้ายอมรับผิดชอบต่อหนู สักวันหนึ่งหนูก็ต้องรับผิดชอบต่อคนรุ่นต่อไป แต่คุณรู้ไหม พอเอาเข้าจริง เวลาป้าบอกเขาว่าป้าผิดเอง ป้าขอโทษ ป้าหลงลืมอะไรไปไหม เด็กจะตอบกลับมามีว่า ไม่หรอกครับ พวกผมผิดเอง ป้าทำเต็มที่แล้ว พวกผมยังไม่แข็งแรงพอเท่านั้นเอง เขาเอาด้านสว่างหันกลับมาหาเราเช่นกัน บ้านกาญจนาภิเษกของเราจึงอุดมสมบูรณ์ไปด้วยความรู้สึก มันเป็นความรู้สึกที่เข้าใจดี เข้าใจต้นทุนชีวิตที่กะพร่องกะแพร่ง ขณะเดียวกันก็เชื่ออย่างแข็งแรงว่า ข้างในนั้นยังมีคนสว่างๆ หลบซ่อนอยู่ แต่ยังไม่แสดงตัวออกมาเท่านั้นเอง

ความเชื่อที่ว่าคนเราทุกคนมีแสงสว่างอยู่ภายในมาจากไหน

คงเริ่มมาจากการป้าเป็นเด็กเรียนหนังสือไม่เก่งมั่ง (หัวเราะ) เรื่องแบบนี้คนเรียนเก่งคงไม่เข้าใจ จำได้ว่าตอนเด็กๆ ครูคนหนึ่งอ่านคะแนนสอบของป้าแล้วก็หัวเราะ ทิชาได้สาม เด็กชายอีกคนได้สี่สิบ อะไรแบบนี้ คุณคิดว่าเด็กที่ได้สามคะแนนและถูกหัวเราะเยาะจะคิดอย่างไร ป้าอายุ ป้าไม่ชอบเลย ป้าอยากหายตัวไปเสียเดี๋ยวนั้นเลย และป้าโดนแบบนี้มาตลอดชีวิตการเรียน เรื่องแบบนี้สอนให้ป้าเข้าใจว่า เราไม่ควรตัดสินคนอื่นด้วยเกณฑ์อะไรก็ตาม คนไม่เก่งก็ทำงานดีได้ เป็นคนดีได้

ป้าคิดว่าเกณฑ์ความสำเร็จที่เราตั้งกัน จนมันกลายเป็นจารีตประเพณีมากเกินไป บางทีเป็นสิ่งที่คลาดเคลื่อน ทำให้เราทอดทิ้งคนจำนวนหนึ่งซึ่งไม่ได้อยู่ในเกณฑ์นั้น ป้าเองก็เป็นหนึ่งในจำนวนที่ถูกทิ้งในช่วงเวลาหนึ่ง แต่ป้าไม่สยบยอม ป้ายอมแค่ตอนที่เรายังเด็ก ยังไม่มีเรี่ยวแรงกำลังทำงาน จนมาถึงวันหนึ่งป้าไม่สยบยอมกับเกณฑ์นี้อีกต่อไป พอโตขึ้นมาเรื่อยๆ เรามีประสบการณ์ มีความสามารถในการต่อรอง เราตัดสินใจเองว่าจะทำอะไรหรือไม่ทำอะไร ภาพเก่าๆ ก็ย้อนกลับมาอีกครั้ง เพื่อย้ำเตือนว่า เราจะไม่ทำแบบนั้นกับเด็กๆ ของเราอีก